

100 de ani
de la moarte

GÎNDURI DESPRE AVRAM IANCU

de Al. Voitin

La 10 septembrie 1872 se stîngea la Baia de Criș cel ce fusese comandantul oștilor de țărani români din Transilvania anilor 1848—1849. Karl Marx însemnase în cuvinte de riguroasă precizie — „Iancu se retranșă în munți. Acest ținut al minelor deveni centrul adevăratului război național“ — consacrarea lui Avram Iancu drept cel mai de seamă reprezentant al revoluționarilor români din imperiul habsburgic.

Încă din anii revoluției, cînd avea numai 25 de ani, Iancu devenise un erou popular, întruchipare vie a năzuințelor iobăgimii asuprite către dreptate socială și națională. Stîngerea sa din viață nu a fost un sfîrșit, ci a fost o împlinire. Iancu se statornicea pentru totdeauna în legendă. Prezență fabuloasă, mereu vie, mereu mai strălucitoare. Suflet din sufletul poporului românesc.

10 septembrie 1972 este data unei aniversări tulburătoare.

Ca unul ce m-am străduit să realizez o portretizare a Iancului, știu, desigur, sumedenie din minunile și amarurile vieții lui. Din toate, am ales pe acelea pe care am socotit că le pot repovesti în felul meu și am scris piesa *Avram Iancu sau Calvarul biruînței...* Ce aș mai putea spune?... Aș vrea, pe cît se poate, să mă feresc în aceste rînduri închinată cinstirii lui Avram Iancu de a mai spune ceea ce am mai spus sau de a spune ceea ce alții au spus mai bine... Mă hotărâsc să istorisesc o întîmplare, trăită de mine, în care faptele lui Avram Iancu nu au mult loc, dar, în schimb, sufletul său a fost de față fiindcă toți purtăm în inimile noastre muritoare amintirea nemuritorului Iancu.

Încep să-mi depăn firul gîndindu-mă că, în parte, insolitul va fi compensat de înedit :

Șaisprezece sau șaptesprezece ani în urmă, înspre toamnă, mi-am abătut drumul spre Sibiu. Pe atunci, profesorul Justin Moisescu îmi purta duh prietenesc, și el aflîndu-se proaspăt arhipăstor, pe mine m-a ros ispita să văd cum îi stă așezat în scaunul vlădicesc al Transilvaniei.

După cinstitele și cuvenitele acolade, vladicul m-a cercetat asupra ceasurilor de răgaz și a socotit că bine ar fi să le trecem în liniștea unei case monahicești de la Păltiniș. Avea acolo vladica un oaspete de seamă și dumneasa, fiind cunoscător al tuturor rinduilelor, m-a rugat să mă las în seama-i și să nu-l întreb cine-i însinguratul de la Păltiniș. Dorea să-mi facă o surpriză. Zîmbetul subțire al eminentului profesor-ierarh m-a convins că se pregătea și dumneasa a se înfrupta din bucuria ce mi-o pregătea mie. Eram sigur că oaspetele de la Păltiniș trebuie să fie vreun bun cunoscut al nostru comun. Ne-am urcat într-o mașină strașnic lustruită și arătoasă ca o cucoană de demult. Șoseaua era desfundată și suia pieptiș. Vechile fierării nevăzute gemeau, tâindu-ne pofta de vorbă. Din cînd în cînd, și tot mai des, mașina trebuia oprită spre a se răcori motorul încins. Clipe de cuminecătură cu liniștea din jur, sublimată de foșnirile pădurii. Frunzișul de aramă se întunea repede. Cînd am ajuns la Păltiniș se înnoptase. Coborînd din mașină, m-am simțit izbit de bolovanii reci ai aerului și apoi prins în gheara unui frison puternic. Mi-am liniștit amfitrionul: sînt purtătorul unui vechi blazon ornăt cu însemnele hematozoarului palustru. Din cînd în cînd, singele meu își aduce aminte de înobilarea dobîndită cîndva pe malurile Siretului și Bahuluiului... Dar îmi va trece repede... Mi-am strîns cît am putut fiorul, am urcat cîteva trepte și am pătruns într-o încăpere largă, un fel de trapeză. O masă îngustă, lungă, scaune cu spezețe înalte. Puternice și grațioase meșteșugiri de lemnar pămîntean. Pe la colțuri, cîte două, trei lumînări își pîlpăiau flăcările aruncînd lumină blîndă. O undă de muzică de o tristețe dulce se strecura în aromele de ceară, de rășină, de fructe. Mireasmă înefabilă, pe care fiecare o știm și o recunoaștem din prima dată cînd o aspirăm. O înțîlnim, firește, din ce în ce mai rar. Pentru acei ce binevoiesc a mă scuti de explicații, aș numi-o mireasma vechii case românești... Așa revăd astăzi acel loc. Sînt convins că nici nu ar fi putut fi altfel...

Stăteam pe marginea unui scaun, scuturat de frisoane tot mai ascuțite și, după o așteptare ce mi s-a părut lungă, deși probabil că n-a fost, vladica a revenit însoțit de un domn ce nu-mi era cunoscut. Profesorul Moisesescu a făcut scurt prezentările: Lucian Blaga... Ne-a rostit răspicat numele și titlurile. A fost un moment de *suspens* pe care vladica, iubitor de oameni și fin observator, cred că l-a gustat din plin. Șocul surprizei a făcut să-mi treacă nu numai frisonul, ci și aura lui. Ne-am dat mina în tăcere, și în vagul suris al lui Lucian Blaga mi s-a părut că pot desprinde semnele unei surprinderi și chiar ale unei ușoare maliții. Ce putea spune unui filosof numele unui magistrat, fie el chiar de înalt rang și, mai ales, prea mult și totodată prea puțin cunoscut?

Vladica Justin, gazdă desăvîrșită, hotărît să topească gheața, ne îmbia să ne spunem preferințele pentru cină... Zîmbete, politețuri, monosilabe... Dar profesorul Justin Moisesescu știe să încînte și să descînte pe oricine. Nu am amintit fără rost de miresele din trapezării... Parfumul gutuiilor și merelor, aduse de departe aici, pe înălțimile Păltinișului, îi aminteau vladicului belșugul livezilor de pe dealurile muscelene de unde este de obîrșie domnia-sa... Toată țara e bogată în rod. În Alba sînt livezi și vii renumite. Sînt și în Luncrăm, satul de baștină al domnului profesor Lucian Blaga... Sînt !... Mere ca acelea de la Rădășeni Fălticenilor nu găsești în multe locuri... De podgoriile moldovenești ce să mai vorbim ?!... Așa e !...

Îl priveam pe Lucian Blaga. Suplu, distins, mișcări calme. Clăp și mîini exprimînd liniștea dobîndită prin spiritualizare. Îi confruntam înfățișarea cu aceea care, plăcîndu-mi prin firese și prin eadru, i-o reținusem dintr-o fotografie (cea în care e așezat pe creanga unui copac avînd-o alături pe fiica sa). Din cînd în cînd zîmbea ca în acea imagine și atunci părea foarte tînăr. Știam că are peste șazecei de ani dar nu-i arăta nici chiar în timpul fugarelor încruntări, pricinuite, poate, de plictis.

De la roadele pămîntului am trecut, pe nesimțite, la comorile făurite de gîndirea și îndeminarea poporului nostru. Așezările noastre monahicești sînt lăcașuri de veche și neîntrepruptă cultură... Se știe !... Absidele mănăstirești sînt numeroase și felurite. Pot adăposti și pe edificatorul unui vast sistem metafizic și pe cel care cercetează drumul spre porțile împărăției nepămîntești și, de asemenea, și pe acel care, socotindu-se știutor în toate și plăcîndu-i a rămîne neștiutor în multe, se mulțumește doar a ține la inimă trecutul patriei, căutînd, pe cît îi este dat, să-și facă parte din sfințele emoții ale istoriei. Iată-ne fiecare cu ale noastre, putînd găsi totuși cuvinte de înțelegere sub boltă aceleiași ortodoxii.

Astfel, treptat, profesorul vladică a săvîrșit minunea dezlegării limbilor. A început cu mine. Fiind cel mai tînăr și socotindu-mă, prin chiar profesia mea, dedat păcatului limbuției, mă agăta mereu cu mada întrebărilor. Mă știa copilarit și școlit la Iași, cu ani de slujbă judecătorească în Neamț, purtat de alte îndatoriri pînă la marginile Țării de Sus. Ce-i drept e drept, de la Galata lui Petru Șchiopul pînă la Bistrița lui Alexandru cel Bun și urcînd pînă la Putna lui Ștefan, bătusem mai toate ctitoriile de seamă.

Sămînța de vorbă fusese bine aruncată. Lucian Blaga nu se putea sustrage unui astfel de joc. Intervenea cu precizări erudite și sublinieri subtile.

Amatorismul fără entuziasm nu are nici un haz. În ce mă privește, sînt sigur că în acea seară mie nu mi-a lipsit hazul... Poate de aceea zîmbetul din poza cu Dorli

revenea tot mai des pe chipul lui Lucian Blaga. I-am și spus-o... A zîmbit din nou și, în loc de răspuns, ne-a povestit, cu vădită plăcere, că pe vremea cînd era licean îl substituia pe fratele său care era avocat, primind clientela acestuia. Uneori era pus în situația de a da chiar consultații juridice... Vlădica Justin a remarcat că dacă filosoful s-ar fi dedicat dreptului ar fi putut ajunge și un mare jurist. Lucian Blaga și-a declarat pe cit de deferent pe atît de categoric, lipsa de interes pentru carierele juridice... Totuși românii au dat mari jurişti... Desigur, însă Lucian Blaga își amintea că pînă în zilele copilăriei sale, lănerăjenii împuterniceau câte un tîran bătrîn și înțelept să le apere drepturile chiar pînă în îndepărtata Vienă... Dintre jurişti, Lucian Blaga își manifesta o singură preferință: Avram Iancu, cel care știa să apere dreptatea cu sabia... Dar pentru asta nici nu e nevoie să fii jurist. Înaintea lui Iancu, apărătorii dreptății au fost horeni...

Horia și Avram Iancu. Evocări patetice încheiate cu înclinări și închinări nerostite. A doua zi în zori, cînd eram gata de plecare, spre bucuria mea, Lucian Blaga s-a ivit, reînnoindu-mi urările de drum bun ce mi le făcuse de cu seară. Stringerile noastre de mîini au fost calde și puternice.

Peste cîțiva ani, profesorul Moisescu se afla în scaunul de la Iași. L-am revăzut nu după multă vreme de la săvîrșirea din viață a omului „ce și-a ales ca prag de lume satul ce poartă în nume sunetele lacrimii“. Am evocat împreună seara de la Păltiniș și fără voie ochii mi s-au umezit...

Cam în acel timp mi se redeşeptase patima scrisului, suferință de tinerețe de care mă crezusem pe veci lecut. Profesorul Miron Constantinescu îmi reînnoia vechi îndemnuri pentru o lucrare dramatică despre Horia... Au trecut ani pînă am scris *Procesul Horia*, apoi alții cu gîndul la calvarul biruînței Iancului.

Anul trecut, cu prilejul reprezentării la Cluj a piesei mele dedicate lui Avram Iancu, am reînnoit omagiul meu către Lucian Blaga, fiindcă numai pe calea scrisului îi mai pot exprima recunoștința pentru îndemnurile pe care — fără să știe — mi le-a dat. Adînci mulțumiri pentru încîntarea, mereu proaspătă, ce mi-o prilejuiește ori de cîte ori mă aplec asupra operelor sale.

Aș vrea să dau un înțeles mai deplin celor scrise de mine în paginile tipăriturii Teatrului Național din Cluj. E o datorie față de Iancu și față de Blaga. Recunoaștere lucidă a miracolului neconținutelor noastre împărtășiri din faptele și gîndurile înaintașilor.

S-a spus că încercarea mea de a-l portretiza pe Avram Iancu ar evidenția că nu am fost complexat de ilustra precedentă a lui Lucian Blaga. Realitatea este alta. Cutenanța mea nu a fost nesăbuită. Nu m-am apropiat de cereul de aur în care marele poet a înscris mitul Iancului. Tocmai de aceea socotesc îndreptățită aprecierea că scrierea mea ar fi prea aservită strictei informări istorice. La temelia dramei *Calvarul biruînței* stau faptele Iancului. Ele pot fi mereu mai bine și mai complet rescrise. Mulțumirea de a fi contribuit și eu la readucerea figurii Iancului în conștiințe, de a o apropia sufletelor tinerei generații îmi este îndeajunsă răsplată.

...Avram Iancu, stegarul cetelor țărănești care luptau pentru dreptatea socială și națională. 1848—1849. „În creerii împietriți ai munților, și în aerul lor rece, flutura tricolorul, trăia libertatea Transilvaniei“. Așa avea să spună marele nostru Mihai Eminescu.

1848.1849, zi de zi Avram Iancu a fost în focul unor bătălii purtate pe viață și pe moarte. Au urmat ani de dureri, de îndoieli sfișietoare... Umilînțe peste umilînțe. Iancu era fugărit, întemnițat, trupul său a fost însîngerat de rosăturile funiilor. Inima și obrazul îi-au fost strivite de Jovituri.

Cu părul involburat, încărunțit înainte de vreme, înveșmîntat în haina aspră a băeșilor de munte, pășea domol, neștiutor... Pribegea... Asculta orga brazilor ce-și plîngeau cîntările pornite din suflările vîntului și a ploilor. Își scotea fluierul și doinurile sale se însoțeau cu cele ale munților. Uneori se oprea și rostea pentru sine: „Eu nu sînt Iancu. Sînt umbra lui Iancu. Iancu e mort“... Ani și ani a colindat munții căutînd cărarea care urca spre creasta Căpățînii.

Acum un veac, în zorii zilei de 10 septembrie, Avram Iancu, bătrînul de numai 48 de ani, a înțeles că lutului său i-a fost dat să-și găsească odihna pe lutul prispiei ce înconjură casa brutarului Ioan Stupină de la Baia de Criș. Această prispă era merită să fie creasta Iancului...

În ultimile lui clipe, în mintea Iancului au strălucit și alte înțelesuri. Înțelesuri vechi și veșnic noi: puterea neamului românesc crescuse și va crește mereu. Singele n-a curs zadarnic. Împlinirile vor veni.

Peste trei zile, trupul lui Avram Iancu era coborît în mormîntul de la Tebea, săpat la rădăcina gorunului lui Horia. Lespedea mormîntului său a fost o piatră răsturnată din prima clipă a așezării ei peste țărîna Iancului... Avram Iancu învia în istoria poporului românesc, tînăr precum fusese în involburății și eroicii ani ai revoluției.